

**ALGUNES ANOTACIONS SOBRE EL PRODERAI I LES PERSPECTIVES ACTUARIALS A
L'ENTORN DE LA "RADICALITZACIÓ"
Febrer de 2017**

Alberto López Bargados
Dept. d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona
GRECS-SAFI
(0034)934037756/(0034)686626297
alopezbargados@ub.edu

Consideracions prèvies

El 17 de novembre de 2015¹, encara sota els efectes del shock provocat pels atemptats comesos quatre dies enrere a Paris (a la Sala *Bataclan* i al *Stade de France*, amb el resultat de 137 morts), el Govern de la Generalitat de Catalunya anunciava la imminent creació i posada en marxa d'un pla de detecció de la radicalització islamista adreçat als centres escolars del país. Publicitat, pel que sembla apressadament, per qui aleshores era Conseller d'Interior en funcions, el Sr. Jordi Jané, cal suposar que un dels objectius que perseguia aquell anunci era transmetre una certa imatge de confort i seguretat en l'acció de govern a una ciutadania trasbalsada per una onada de angoixa i incertesa.

Més enllà del sentit d'oportunitat que va presidir la seva presentació pública, el Procediment de Detecció de la Radicalització Islamista (PRODERAI) endinsa les seves arrels en un conjunt de programes securitaris, de naturalesa preventiva, que els Mossos d'Esquadra porten duent a terme des de 2008, moment en el qual "...es van començar a definir els primers indicadors per tal d'identificar els processos de radicalització en centres penitenciaris"², i que van tenir continuïtat, en anys posteriors, en la conformació dels anomenats Grups de Proximitat³. El protocol d'actuacions integrat sota les sigles de PRODERAI constitueix, doncs, un programa integral i ambiciós que guarda evidents paral·lelismes amb mesures semblants preses pel Ministerio del Interior espanyol i altres administracions europees. La novetat, aquesta vegada, radica en el fet que la formació específica s'adreça als equips docents de la xarxa d'escola pública i concertada de Catalunya, incorporant els cicles de Primària i Secundària com un escenari privilegiat on sotmetre a vigilància aquelles conductes considerades "sospitoses" a partir dels indicis establerts per les unitats d'Anàlisi del cos de Mossos d'Esquadra (ME).

La formació, inspirada en els protocols previs elaborats pels ME per fer front a la incorporació dels joves a bandes juvenils (les anomenades "tribus urbanes"), ha precisat de la col·laboració dels departaments d'Interior i d'Ensenyament. A partir

¹ <http://www.lavanguardia.com/politica/20151117/30219258996/govern-plan-detectar-radicalizacion-escuelas.html>.

² http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/291010/ca/mossos-desquadra-impulsen-treball-conjunt-policies-locales-lambit-deteccio-processos-radicalitzacio-islamista.do

³ <http://www.lavanguardia.com/vida/20160225/402818468/mossos-i-policies-locales-col-laboraran-per-detectar-processos-de-radicalitzacio-islamista.html>.

d'una proposta de mòdul formatiu de 5 hores (4 en realitat), que al menys en el cas dels centres integrants dins del Consorci d'Educació de Barcelona -del qual disposem d'informació directa- es realitzà els matins de dijous, s'ha adreçat una convocatòria als equips directius dels centres, directors/es i caps d'estudi. La formació ha constatat de dues seccions diferenciades: la primera, més llarga, assumida per responsables docents dels propis ME -en principi, un caporal i un ajudant-, ha versat sobre la identificació dels indicis de radicalització islamista entre l'alumnat i sobre els protocols de valoració de l'amenaça i intervenció posterior, mentre que la segona secció, concentrada aproximadament en la última hora de la sessió, ha estat dirigida per tècnics del Departament d'Ensenyament, i s'ha adreçat a la descripció dels factors de risc i de la metodologia a seguir en aplicació dels diversos recursos pedagògics ja en funcionament dins del Departament, com ara el *Projecte de Convivència*⁴ o el curs telemàtic d'*Educació intercultural: fonaments teòrics i aplicació en el centre docent*⁵.

Els equips directius dels centres afiliats al Consorci han estat els últims en rebre la formació, de manera que la xarxa d'institucions educatives radicades a la resta de comarques van participar prèviament a la experiència, iniciada a la tardor de 2016. En el cas del Consorci, creiem que s'han dut a terme quatre sessions formatives, en funció de la tipologia dels centres educatius implicats: una pels centres de Primària, una altra pels de Secundària, una altra pels centres que imparteixen cicles formatius superiors, i la darrera, en fi, pels centres concertats. Fins el moment present ens manca un coneixement directe de l'impacte exercit per aquesta formació en els equips directius dels centres escolars, de manera que les valoracions que plantejarem a continuació són fruit de la lectura atenta del document elaborat *ad hoc* per presentar aquesta fase del protocol (*Prevenió, detecció i intervenció de processos de radicalització als centres educatius*, disponible en xarxa), així com del contrast dels seus continguts amb la literatura existent sobre programes de detecció i prevenció de la radicalització que, amb un propòsit semblant, s'han dut a terme a d'altres Estats de la Unió Europea, com ara Gran Bretanya, Holanda, Dinamarca o Noruega.

Punts forts del programa

- 1. La voluntat d'inserir les actuacions de detecció i intervenció en el marc de l'educació intercultural, tot i els matisos que genera aquesta voluntat (veure punts 5 i 6).**
- 2. L'absència -notable- de punts de vista culturalistes o directament estereotipats sobre la religió musulmana. L'absència d'un llenguatge explícitament islamòfob que en faci a la religió responsable directe o indirecte de la violència política.**

⁴<http://educacio.gencat.cat/portal/page/portal/Educacio/PCentrePrivat/PCPInici/PCPProjectesEducatius/PCPProjecteConvivencia>

⁵ http://ateneu.xtec.cat/wiki/form/wikiexport/cursos/escola_inclusiva/deic/guia

Punts febles del programa

1. La pobresa conceptual i la seva conseqüència, la imprecisió descriptiva.

En primer lloc, cal consignar la pobresa i imprecisió que denoten els conceptes emprats a l'esmentat informe. El concepte de "radicalització", que podria ser definit, entre altres alternatives plausibles, com un "procés de canvi, una transformació de caire personal, per la qual l'individu passa d'una condició a una altra"⁶, no és objecte de cap intent definitori, el que contribueix de manera decisiva a una sèrie de confusions que tot seguit avançarem.

En primer lloc, és absent una distinció operativa que és comú en aquests tipus d'informes, com ara la que sol establir-se entre la "radicalització cognitiva" i la "radicalització violenta"⁷, distinció que permetria, si més no, acotar un camp d'accions que deixés de banda les formes no violentes de radicalització, aquelles en fi que no suposen un canvi en el comportament de l'individu "radical" que sigui lesiu pel seu entorn. Si, en canvi, l'alternativa és abordar integralment la "radicalització" -posició que tendeix a imposar-se a les polítiques de contra-radicalització més recents-, fora lògic conèixer els arguments que ho justifiquen. En realitat, el joc de confusions que practica el informe de PRODERAI barreja, fins a convertir-los en sinònims, la "radicalització" amb la "radicalització islamista", i estableix alhora una diferenciació de dubtosa pertinença entre "fonamentalisme religiós" i "radicalització islamista" erigida sobre un eventual nivell de tolerància envers les creences dels altres que presentarien els primers, i no els segons, diferenciació que demana, com a primer pas, un esforç complementari de definició d'allò que és, i no és, tolerància. La idea que una eventual identitat musulmana "radical i intolerant" generi contradiccions que s'han de resoldre únicament per la vida de la comissió d'actes violents és, si més no, força discutible, si pensem en la munió de moviments pietistes de caire islàmic que són establerts a Occident i que practiquen més aviat el que podríem anomenar l'"exili interior".

Tampoc hi apareix cap voluntat d'establir tipologies sobre el procés de radicalització, o esmentar les principals teories que pretenen explicar el fenomen. És clar que l'informe no vol esdevenir un document de referència sobre la qüestió de la radicalització, però articular un pla d'acció dins d'un camp tan sensible com l'educació a partir d'una categoria que es presenta com auto-evident pot ser interpretat com una temeritat, sobretot si tenim presents opinions contrastades, com ara D. Bigo, L. Bonelli, E.-P. Guittet i F. Ragazzi (2014), que tot recentment han senyalat que "radicalització sembla ser un concepte inútil per a comprendre les formes de violència política, i els vincles

⁶ K. Christmann, *Preventing religious radicalisation and violent extremism*. Youth Justice Board for England and Wales, 2012, p. 10.

⁷ L. Vidino & J. Brandon, *Countering radicalization in Europe*. The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, Londres, 2012, p. 9

causals simplistes han enfosquit el fet de que els processos de radicalització són complexos i difícils d'anticipar"⁸.

De fet, l'absència en el text de tota referència als indicadors concrets que implicarien el preludi d'una "radicalització islamista" impedeix tota avaluació crítica d'aquests indicadors i aboca el PRODERAI a fer apel·lació a una generalitat dels factors de risc buida de contingut. La generalitat dels factors de risc incorporats al PRODERAI, perfectament imputables en molts casos a bona part de l'alumnat adolescent (influència de les xarxes socials, dificultat per a la gestió de les emocions), al provinent de les classes populars (falta d'expectatives pròpies i/o respecte als fills, contextos socioeconòmics desfavorits, etc.) o al provinent de contextos migratoris (dificultats per construir una identitat múltiple, manca de sentiments de pertinença i d'arrelament a la societat, etc.), resulta força evident. Tot això pot produir, en realitat, dues conseqüències complementàries: estendre les precondicions de la vigilància a gran part de l'alumnat, tot alimentant un clima de sospita generalitzat, i dissoldre l'objectiu teòricament perseguit, és a dir, la detecció eficaça de la "radicalització islamista", en un magma ben poc operatiu.

Altra cosa són les al·lusions a la islamofòbia que fa el document PRODERAI. Aquesta és únicament esmentada com una deriva o conseqüència de les accions atribuïdes a la radicalització violenta, en aquest cas com un efecte dels atemptats terroristes i de la crisi dels refugiats. És evident que el PRODERAI no incorpora la qüestió de la islamofòbia entre les seves preocupacions (cosa que, d'altra banda, podria fer perfectament), però la perspectiva tan simplista que ofereix sobre aquest fenomen ens fa dubtar precisament de la pertinença del document en altres camps en els quals s'atansa de manera explícita.

Una última consideració, que certament mereixeria una reflexió més reposada. En el document del PRODERAI, és notòria l'absència gairebé completa dels contextos sociopolítics i geoestratègics que determinen les polítiques exteriors de la UE i dels USA, com un dels factors que contribueixen a la "radicalització". Més endavant, en el punt 3, fem una nova incursió en les inconsistències del concepte, però serveixi ara per senyalar que, tal com han destacat Bigo, Bonelli, Guittet i Ragazzi, "... l'anàlisi de les seqüències d'acció i contextos sociopolítics, de les interrelacions entre les estructures socials, els contextos polítics i l'exposició biogràfica a la violència, són claus per comprendre el procés de radicalització"⁹.

2. El dèficit d'estudis empírics i la saturació teòrica al voltant de la radicalització

El dèficit d'estudis empírics sobre la radicalització i la violència extremista és una constant que mereix la pena subratllar. Fa uns anys, Getos va senyalar que menys d'un 5% de la literatura sobre "terrorisme" estava basada en alguna

⁸ D. Bigo, L. Bonelli, E.-P. Guittet i F. Ragazzi, *Preventing and countering youth radicalisation in the EU*, Directorate General for Internal Policies, European Parliament, 2014, p. 6.

⁹ D. Bigo, L. Bonelli, E.-P. Guittet i F. Ragazzi, *Preventing and countering youth radicalisation in the EU*, Directorate General for Internal Policies, European Parliament, 2014, p. 12.

forma de dades empíriques¹⁰. No creiem que la situació hagi experimentat grans canvis des d'aleshores. Per la seva banda, Silke afirmava que només un 1% dels informes de recerca sobre extremisme violent han comportat dur a terme entrevistes amb els implicats, i cap en el cas de l'anomenat "jihadisme"¹¹. Les dificultats per a l'estudi empíric de la violència extremista són òbvies: o bé la recerca està sotmesa a les condicions de clandestinitat i il·legalitat que indefectiblement acompanyen la comissió d'actes "violents", o bé les circumstàncies en que té lloc la recerca (sovint dins del sistema penitenciari) posen en dubte la pertinença de les dades recollides. Això ha produït una autèntica proliferació d'informes autorreferencials, basats gairebé sempre en fonts secundàries, una mena de cercle pervers d'informes que versen sobre informes que a la seva vegada versen sobre altres informes, i que resten credibilitat tant als arguments emprats com a les solucions que proposen.

En aquestes circumstàncies, i davant l'absència d'un coneixement empíric aprofundit sobre la realitat que volen descriure i neutralitzar, no sembla gens casual que l'informe del PRODERAI s'inspire a bastament en les estratègies d'acció desplegades per abordar el "problema de les tribus urbanes". No pretenem negar la importància de les dinàmiques dels "grups d'iguals" per a la conformació de perfils "radicalitzats", en la mesura que contribueixen a reduir l'èmfasi o tendència a insistir en els processos psicològics. El que creiem és que, amb independència dels seus matisos, la "radicalització" no pot ser únicament el resultat de la combinació de factors psicològics i dinàmiques grupals, sinó que la intersecció dels contextos socio-polítics, locals o globals, juga un paper essencial per a la seva comprensió, paper que el PRODERAI tendeix a negligir, siguin quines siguin les raons.

3. El caràcter retrospectiu de l'anàlisi i el biaix mecànic en la violència com a colofó

És justament l'absència (o la impossibilitat pràctica) d'estudis rigorosos sobre l'extremisme violent, que és al cap i a la fi l'objectiu de les intervencions articulades a través del PRODERAI, el que provoca, en aquest i en d'altres informes similars d'arreu d'Europa, un malentès que, en la nostra opinió, resulta essencial. D'una banda, els perfils psicològics que descriuen la personalitat del terrorista queden sotmesos a unes consignes bàsiques, no contrastades empíricament, que són repetides una i alta vegada, informe rere informe¹². De l'altra, es produeix una mena de pulsio retrospectiva, que infereix les diverses representacions que se'n fan de la radicalització a partir de les consideracions establertes prèviament sobre l'extremisme violent. D'aquí les contínues confusions entre termes com ara radicalització i violència, o la pròpia obsessió contemporània per aquesta categoria ambigua i tramposa. És fàcil

¹⁰ A. M. Getos, *The missing dots in terrorism*. European Society of Criminology, Eslovenia, 2009.

¹¹ A. Silke, "Holy warriors: exploring the psychological processes of Jihadi radicalization", en *European Journal of Criminology*, vol. 5 (1) (2008); pp. 99-123.

¹² K. Christmann, *Preventing religious radicalisation and violent extremism*. Youth Justice Board for England and Wales, 2012, p. 32.

advertir ara l'èxit assolit per un concepte que, com el de "radicalització", resulta extremadament confús. En primer lloc, la radicalització ofereix avantatges metodològics evidents pel que fa al seu ús polític; en la mesura en què les tipologies més habituals sobre els anomenats "processos de radicalització" són de caire psicològic, tendeixen a focalitzar l'atenció en els individus -i molt menys en les seves circumstàncies-, el que simplifica els esforços de vigilància i els protocols d'intervenció¹³. Altra cosa és la seva eficàcia. En segon lloc, el concepte de radicalització acaba per ser, a la fi, una mena d'eufemisme per referir-se a l'extremisme violent, una mena de pre-terrorisme¹⁴ que ens ha de posar en alerta davant les polítiques que pretenen neutralitzar la radicalització i portar a terme accions de des-radicalització. Com va posar de relleu amb lucidesa Arun Kundnani en el seu *review* del programa *Learning together to be safe: a toolkit to help schools contribute to the prevention of violent extremism* - integrat dins de PREVENT-, el principal perill d'una interpretació de la radicalització que estigui basada retrospectivament en les pràctiques de l'extremisme violent és que les opinions polítiques i religioses radicals acabin sent etiquetades com adoctrinament terrorista, el que constitueix, a la pràctica, un retorn inesperat del crim de consciència -i per tant una restricció explícita de la llibertat d'expressió- un cop semblava haver desaparegut de l'ordenament jurídic¹⁵.

D'altra banda, l'informe del PRODERAI traspua, potser com a conseqüència dels plans anteriors en els que es fonamenta en bona part (*Protocol de prevenció, detecció i intervenció d'alumnat susceptible de formar part dels Nous Grups de Joves Organitzats i Violents, 2011*), una visió securitària i gairebé patològica de l'adolescència, que apareix representada essencialment com una fase de perill. El procés dinàmic d'aprenentatge propi de l'adolescència, on s'acostuma a produir un descobriment dinàmic de les ideologies en el procés de conformació de la identitat adulta dels individus, es perfila al PRODERAI com un abocament a l'abisme de la "radicalització ideològica". La recerca d'una certa coherència ideològica, i la constatació de les tensions que aquesta recerca pateix com a resultat de les constriccions de la praxi quotidiana, és percebuda com una patologia adolescent "... que cal saber gestionar".

Més enllà, però, d'aquesta visió esbiaixada de l'adolescència, l'informe combrega amb la idea de que l'adhesió als principis radicals és fruit d'una feblesa o vulnerabilitat personal que presenta orígens diversos. Es tracta, una vegada més, de l'estigmatització de tota forma de radicalització, entesa en

¹³ En aquest sentit, les diverses modificacions i canvis de rumb experimentats per programes com ara PREVENT a Gran Bretanya, la *National Counterterrorism Strategy* a Holanda o coincideixen en què, en un context de disminució dràstica de finançament a partir del període 2009-2010, s'ha posat l'èmfasi en la radicalització, fent honor a la idea de que "no són les comunitats les que es radicalitzen, sinó els individus" [L. Vidino & J. Brandon, *Countering radicalization in Europe*. The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, Londres, 2012, p. 34]

¹⁴ D. Bigo, L. Bonelli, E.-P. Guittet i F. Ragazzi, *Preventing and countering youth radicalisation in the EU*, Directorate General for Internal Policies, European Parliament, 2014, p. 10.

¹⁵ A. Kundnani, *Spooked. How not to prevent violent extremism*. Institute of Race Relations, Londres, 2009, pp. 32-33.

qualsevol cas com a “problema”, i on sovintegen les referències cristianes a la “caiguda” de l’individu, al fet que s’ha deixat “sucumbir per la temptació”, al·lusions que hom no pot evitar associar a la noció cristiana de “pecat” entès com a “debilitat personal”. Ara be, més enllà de les conseqüències sobre l’acció que se’n derivin, no podem evitar prendre distàncies d’un punt de vista que fa del esforç, característic –però no exclusiu- de l’accés a l’edat adulta, per assolir un grau més elevat de coherència personal un fet pecaminós i per tant susceptible de vigilància. No és que l’informe del PRODERAI caigui en un parany excepcional. De fet, la major part de programes arreu d’Europa han hagut de gestionar les tensions produïdes per l’ús de definicions restrictives o àmplies de “radicalització”. El que convidem a plantejar en aquest cas és, en fi, la conveniència d’abandonar perspectives actuàries basades en categories confoses i poc operatives per la finalitat que diuen perseguir.

4. La manca de transparència i de difusió sobre la posada en marxa del programa

Les diverses temptatives dutes a terme els darrers mesos per qui signa aquest document i altres membres del seu equip (SAFI) d’establir una interlocució amb responsables del programa PRODERAI dintre de Conselleria d’Interior (però també dintre d’Ensenyament) han fracassat repetidament. No cal dir que no som de cap manera la única entitat en condicions d’oferir mecanismes d’avaluació externs, i que les administracions públiques tenen perfecte dret a escollir els seus mecanismes avaluadors, guiant-se sempre per criteris d’independència i eficàcia. Ara be, el que és més preocupant és que la negativa a que SAFI sotmetés a escrutini l’aplicació del PRODERAI no sigui fruit de l’existència d’un mecanisme alternatiu. Fins el moment present, la nostra informació ens porta a pensar que aquest mecanisme no s’ha planificat, i que tampoc sembla haver-hi voluntat de fer-ho en els propers mesos. Tractant-se, com és el cas, d’una matèria extremadament sensible, és a dir, un programa públic d’intervenció sobre els centres escolars (públics i concertats) del nostre país, considerem una irresponsabilitat l’opacitat i el secretisme que sembla envoltar la posada en marxa del programa.

Ara be, aquesta manca de transparència té una incidència particular entre els propis alumnes dels centres escolars. La canalització dels casos detectats, segons el PRODERAI, opera seguint línies jeràrquiques clares, que van cap a l’equip directiu i d’aquí al inspector d’educació i, eventualment, en els casos més greus, a la Junta Territorial d’Avaluació i Seguiment, on és present el cos d’ME. Cal ressenyar que, malgrat que sembla present la voluntat de fer participar les instàncies de control habituals de la xarxa escolar (els propis tutors dels alumnes, els professors especialistes en orientació educativa, els EAP’s, etc.), la responsabilitat en la proposta de la intervenció correspon a la JTAS, atorgant a l’equip directiu i docent del centre la responsabilitat del disseny i implementació de les iniciatives didàctiques. En aquestes condicions, cal preguntar-se si la manca de transparència en la presa de decisions, allunyada de les pròpies dinàmiques de les institucions implicades, contribuirà a

crear un clima de col·laboració entre els professionals docents i un clima de confiança entre els alumnes que siguin objecte d'intervenció. Tal com han posat de manifest diverses veus que han analitzat programes semblants, com ara PREVENT, on el punt de vista policial era força present en el sistema de presa de decisions, el perill amb iniciatives presidides per una estructura jeràrquica i securitària és que la pròpia intervenció contribueixi a incrementar la sensació de desarrelament i desconfiança envers la societat que sembla voler conjurar.

5. Una apel·lació retòrica als principis de l'educació intercultural i la temptació culturalista en que cau l'informe.

Resulta impecable la referència continua que l'informe del PRODERAI fa dels principis de l'educació intercultural. Tota la secció central de l'informe, sense dubte elaborada pels tècnics de la Conselleria d'Ensenyament, està orientada en aquest sentit, fins el punt que sembla entrar en contradicció amb l'esperit que presideix les primeres pàgines de l'informe, d'inspiració molt més securitària. No obstant, aquestes apel·lacions s'expressen a vegades en un nivell purament retòric. No cal discutir, per exemple, una proposta d'activitats didàctiques que defensa que el diàleg es la forma més adequada per resoldre conflictes. Ara bé, quan la proposta oblidia que el diàleg només és productiu si parteix d'una situació d'igualtat o bé del reconeixement d'un greuge exercit sobre les víctimes, podem discutir que l'activitat en qüestió s'ajusti als principis veritablement interculturals.

D'altra banda, l'informe cau episòdicament en punts de vista culturalistes que també semblen desmentir la vocació intercultural que diu defensar. Un cas interessant, novament a l'apartat de les activitats didàctiques, és el joc de contraposar "els valors que fonamenten la nostra societat" amb els dels altres, oblidant d'esmentar fins a quin punt aquests valors, que dubtem puguin ser patrimonialitzats per una cultura, són vulnerats sistemàticament dintre i fora de les fronteres de la "nostra" societat. No creiem que les referències acrítiques als "valors propis", i no tant a principis sotmesos a una determinada elaboració històrica, negociables i per tant modificables, siguin la millor eina per desenvolupar una educació plenament intercultural.

No es tracta que no considerem que les eines intel·lectuals aportades per l'educació intercultural no puguin revelar-se útils per a la lluita contra la discriminació i el desarrelament, i en definitiva per aconseguir institucions escolars més inclusives. Ans al contrari. El que creiem, després d'una lectura atenta de l'informe del PRODERAI, és que aquests principis no queden prou reflectits als plans d'acció que se'n deriven del programa, fins el punt que hom pot arribar a suposar que la seva presència dins de l'informe respon més a necessitats estratègiques de legitimació que a una aposta decidida per un tractament didàctic intercultural de la violència política.

6. La reproducció acrítica de l'alarmisme suscitat pels mitjans de comunicació i la manca d'una autèntica voluntat de contextualització en les propostes didàctiques davant un atemptat terrorista.

Com estem dient, on es perceben més nítidament les contradiccions en que incorre el principi de defensa de l'educació intercultural del PRODERAI és dins l'àmbit de les activitats didàctiques que es proposen, per exemple, en el moment en que té lloc un atemptat terrorista dintre de les fronteres de la UE. El programa al·ludeix a l'"estat de xoc" que afecta a l'alumnat, a la impossibilitat de reprendre l'activitat educativa diària com a resultat, i es proposa com a resposta una mobilització gairebé unànime de la comunitat escolar a través d'una "jornada especial" que actüi alhora com un espai per a la reflexió i l'exorcisme dels neguits acumulats. La idea d'una mobilització excepcional i unànime és, en primer lloc, més pròpia de la institució militar que de l'escolar, però aquesta no és la qüestió central en la mesura en que l'escola pot ser considerada, de Goffman en endavant, com una veritable "institució total". El que és més significatiu, en canvi, és la manca de tot esforç de contextualització i reflexió sobre la naturalesa d'aquests actes, així com la reproducció acrítica de les representacions mediàtiques que fan del atemptat terrorista un fet d'excepció que no suporta cap mena de comparació amb actes fets igualment execrables, com ara un bombardeig sobre població civil. El fet que un acte comporti una mena de mobilització total de la institució i l'altre passi gairebé desapercebut ens obliga a reflexionar sobre la manera en què les institucions reproduïen les campanyes de pànic moral que tenen per objecte la identificació d'un enemic. Un cop més, és l'esforç descriptiu assumit per l'activitat didàctica el que posa en dubte la naturalesa intercultural dels seus propòsits; en el moment de definir l'"acte terrorista", l'activitat els defineix com "... actes que volen espantar a la gent... i sembrar la por per aconseguir, mitjançant la força, imposar idees, creences o situacions". No veiem de quina manera una definició semblant atorga als atemptats la condició d'excepció, i no de norma, en el marc dels conflictes internacionals.

7. La absència d'una interlocució amb les comunitats musulmanes

Aquesta absència d'interlocució és encara més notòria si la comparem a altres programes de contra-radicalització desplegats dintre de la UE, com ara el programa PREVENT a Gran Bretanya o les estratègies dutes a terme a Holanda i Dinamarca. Tot i ser objecte de nombroses crítiques, el programa PREVENT partia del convenciment, esdevingut un eslògan, de que són "les comunitats les que derroten al terrorisme"¹⁶. És a dir, el programa PREVENT, a semblança d'altres programes europeus posteriors, considerava que la cooperació de les comunitats musulmanes era una eina cabdal en el procés d'identificació i eventual intervenció sobre els joves "radicals", i que per tal d'aconseguir aquesta cooperació era imprescindible invertir grans esforços en el desenvolupament comunitari, amb l'objectiu d'enfortir-les i capacitar-les per una tasca com aquella. Amb independència del judici que ens mereixin els conceptes i en conseqüència les estratègies concretes escollides per a la lluita

¹⁶ A. Kundnani, *Spooked. How not to prevent violent extremism*. Institute of Race Relations, Londres, 2009, p. 10.

contra la radicalització, la mera observació atenta dels principals programes de prevenció duts a terme a la UE posen de relleu una voluntat -en el pitjor dels casos únicament retòrica- d'integrar el desenvolupament comunitari com un pilar essencial de la prevenció. És per això que, en el cas del PRODERAI, sorprèn doblement la manca gairebé absoluta de voluntat d'incorporar a les comunitats musulmanes i els seus representants en el disseny i posada en marxa del programa. En aquelles ocasions en què els representants associatius han tingut l'oportunitat de manifestar-se al voltant del PRODERAI, el primer que han senyalat, en efecte, ha estat el seu desconeixement total del protocol¹⁷. No sembla, doncs, que la estratègia seguida per les conselleries d'Interior i Ensenyament permeti cimentar un clima de confiança que faci possible la col·laboració entre les comunitats i l'administració de la Generalitat, que mantes vegades s'ha considerat essencial per a l'èxit de les iniciatives preventives i, fins i tot, de les repressives¹⁸. De fet, hom pot pensar justament el contrari, és a dir, que els responsables del PRODERAI esperaven una oposició més o menys frontal a la seva aplicació de la part de les comunitats i les seves associacions, i que per tant van decidir tirar pel dret.

8. La descentralització i de-securització dels programes d'acció.

No és aquest el lloc per oferir un *review* sistemàtic de les estratègies de contra-radicalització dutes a terme a la resta de la UE¹⁹. En qualsevol cas, les experiències que permeten albergar un major optimisme, com ara la *Municipal Information House of Radicalization* d'Asterdam (Holanda) o els models municipals d'intervenció de Coopenhagen, Aarhus o Odense (Dinamarca), coincideixen en dos criteris que les administracions públiques implicades al nostre país haurien de tenir en compte: d'una banda, la notòria descentralització dels plans d'acció, d'incidència local, i gestionats a través dels ajuntaments respectius; de l'altra, la voluntat ferma de de-securitzar les actuacions, reduint la presència i intervenció policial a la seva mínima expressió, i allunyant en la mesura del possible el fantasma de la vigilància encoberta sota l'allau de mesures preventives. Ni un ni l'altre criteri són presents en el cas del PRODERAI, el que ens hauria de fer revisar uns protocols que, fins el moment present, semblen generar una notable desconfiança entre les comunitats musulmanes que justament haurien de servir de pont entre els joves "radicalitzats" i les instàncies públiques.

Conclusions

Hom pot pensar que el conjunt de comentaris incorporats a aquest informe juguen amb l'avantatge de no haver de proposar cap alternativa, limitant-se

¹⁷ Declaracions del Sr. Mohammed El Ghaidouni, a la Jornada *Estratègies per a la lluita contra la islamofòbia i l'extremisme violent a Catalunya*, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, Barcelona, 18 de novembre de 2016

¹⁸ R. Briggs, C. Fieschi & H. Lownsborough. *Bringing it home. Community-based approaches to counter-terrorism*. DEMOS, Londres, 2006.

¹⁹ Un estudi força sistemàtic pot trobar-se a L. Vidino & J. Brandon, *Countering radicalization in Europe*. The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, Londres, 2012.

doncs a aquesta còmoda crítica intel·lectual que ens aboca finalment a la paràlisi. No és, de cap manera, la nostra intenció, com tampoc ho és suprimir qualsevol mena de programa o pla d'acció que tingui per objecte la lluita contra la violència política. Estem, per contra, convençuts de que la qüestió és tan important, el desafiament tan gros, i la matèria a tractar dins l'espai escolar tan delicada, que les decisions no es poden prendre sense una reflexió col·lectiva on participin una pluralitat d'actors, i molt en particular aquells que en seran els receptors directes i indirectes d'aquests programes. Disposem de prou experiències en els països del nostre voltant per no tornar a cometre errors que d'altres ja van cometre fa temps, i fins i tot per aprendre d'allò que, malgrat totes les dubtes que ens puguin tenallar, sembla haver funcionat millor. Però creiem sincerament que, sigui quina sigui, la solució no pot passar per encetar unilateralment un programa mancat de transparència i ple d'ambigüitats amb l'esperança de tallar una branca que considerem malalta, sense aturar-nos a pensar si aquesta mena de poda preventiva no fa altra cosa que estendre encara més la malaltia. Tot això s'ha de fer amb una cura particular a les institucions escolars, on, com ha assenyalat Kundnani, "... els mestres (...) han de tenir la totalitat de les seves normes professionals protegides contra l'expectativa de que han esdevingut els ulls i orelles de la política contra-terrorista. Convertir els serveis públics en instruments de vigilància només serveix per alienar al jovent d'aquelles institucions que d'altra banda haurien d'assumir la prioritat d'oferir-los una sensació de confiança i de pertinença"²⁰ (2009: 7).

²⁰ A. Kundnani, *Spooked. How not to prevent violent extremism*. Institute of Race Relations, Londres, 2009, p. 7.